

ПРОБЛЕМА ІНТЕГРАЦІЇ ТА ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНУ МАТЕРІАЛІСТИЧНОЇ ДІАЛЕКТИКИ

Калашник І. В. кандидат психологічних наук,
доцент, Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
<https://orcid.org/0000-0002-3797-2378>

Сірик І. В. кандидат психологічних наук,
доцент, Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
<https://orcid.org/0000-0003-2229-5690>

Стаття присвячена огляду наукових концепцій щодо проблеми інтеграції та дезінтеграції у філософському розумінні. Акцентовано увагу на єдності та суперечливості процесів інтеграції та дезінтеграції. Подано аналіз понять інтеграції та дезінтеграції, а також розроблено систематизацію їх ознак. Проблема інтеграції та дезінтеграції представлена в різних наукових галузях, однією з яких є філософія. Аналіз інтеграційно-дезінтеграційних процесів у контексті матеріалістичної діалектики свідчить про їх провідне місце у філософському пізнанні законів природи. Процес інтеграції характеризується поєднанням різнорідних елементів, дезінтеграції – розпадом, руйнуванням цілого на частини. Ці процеси, поряд з єдністю їх функціонування, характеризуються суперечливими висновками. Протиріччя має універсальний характер, оскільки в будь-якому явищі існує система взаємодіючих протиріч, де одне з них виражає боротьбу внутрішніх сил (внутрішнє протиріччя), а інше характеризує зв'язок із зовнішнім світом (зовнішнє протиріччя).

Встановлено, що у філософії проблема інтеграції та дезінтеграції представлена через близькі поняття матеріалістичної діалектики: протилежність, полярність, протиріччя, антиномія, антагонізм. Аналіз понять закону єдності та боротьби протиріч дозволив з'ясувати сутність інтеграційно-дезінтеграційних процесів і стверджувати, що для них характерна єдність функціонування, в основі якої лежать різні, але внутрішньо пов'язані процеси протилежних явищ.

Ключові слова: протиріччя; матеріалістична діалектика; закон єдності та боротьби з протиріччями; інтеграція; дезінтеграція.

Вступ. Проблема боротьби протилежностей є основою законів матеріалістичної діалектики, через призму якого й буде здійснено аналіз процесів інтеграції та дезінтеграції. Цей закон розкриває внутрішній повторюваний зв'язок явищ, що зумовлює їх розвиток, окреслює стійкий зв'язок між повторюваними протилежними явищами. Протилежності окреслено як сторони, які знаходяться в невіддільній єдності, взаємовиключають одна одну не лише в різних, але й в одному й тому ж самому відношенні. Базовими законами матеріалістичної діалектики такі: закон єдності і боротьби протилежностей; закон взаємного переходу кількісних і якісних змін; закон заперечення заперечення.

Метою статті є розкриття особливостей дії закону матеріалістичної діалектики в контексті інтеграційно-дезінтеграційних процесів.

Теоретичне підґрунтя. Закон єдності та боротьби протилежностей представлений у філософії Платона,

Геракліта, Ф. Мілетського, Піфагора, Н. Кузанського, Г. Гегеля, Дж. Бруно, Ф. В. Шеллінга, А. Уайтхеда, Е. Канта, І. Фіхте, китайській філософії даосизму (Лао-цзи) та ін. Основними поняттями в законі якому є «протилежність», «полярність», «суперечність», «антиномія», «антагонізм». Окреслимо поняття протилежностей, що визначаються у філософському словнику як: «парні сутності, які взаємовиключають одна одну і в силу цього самого взаємовиключення передбачають наявність одна одної, складають два полюси в межах єдиного цілого».

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, синтез, порівняння та узагальнення.

Результати і обговорення. Протилежності становлять собою точки спектра варіації в середині континуума. Протилежність – категорія, що виражає одну із ступенів розвитку суперечностей» (Петрушенко, 2009, с.273). У словнику стверджується, що протилежності виступають в якості необхідного

компонента – універсуму, вони доповнюють одна одну та перебувають у динаміці відновлюючихся циклів. Порушення та відновлення рівноваги протилежностей забезпечують гармонію всесвіту. У словнику окреслено особливості зовнішніх та внутрішніх протилежностей, де зовнішні протилежності є крайнім вираженням розбіжностей у схожих, але внутрішньо пов'язаних процесах. Внутрішня протилежність передбачає єдність подібних, але водночас протилежних сторін та процесів, одного й того самого явища. У філософському словнику протилежність окреслено як: «категорію, що відображає властивості сторін, рис, які в єдності доповнюють та зумовлюють одна одну» (Козирева, 2018, с.214). Протилежність «характеризує предмет або явище, яке не розбігається з тим, що порівнюють» (Козирева, 2018, с.357). У філософському словнику стверджується, що протилежностям властива полярність, яка характеризується «розвитком сутності в двох протилежних, але взаємозумовлених, взаємодоповнюючих напрямках» (Петрушенко, 2009, с.247). Таким чином, поняття протилежностей характеризують полюси, що складають одне ціле, забезпечують рівновагу у всесвіті. Протилежностям властива циклічність ступенів розвитку суперечностей, які перебувають у динаміці постійно змінюючихся циклів, що постійно відновлюється.

У філософському словнику поняття «суперечність» – це «взаємодія між протилежними (взаємопов'язаними, різними, взаємовиключними) сторонами, властивостями предмета» (Степанов, 2006, с.558). У словнику наголошується, що існування протилежностей пов'язане з різноманітністю елементів цілого, дезінтеграція яких у структурі яких зумовлює появу суперечності. Суперечність має універсальний характер, адже в будь-якому явищі є система взаємодіючих протиріч, де одне з них виражає боротьбу внутрішніх сил (внутрішнє протиріччя), а інше характеризує взаємозв'язок із зовнішнім світом (зовнішнє протиріччя). У науковій літературі виокремлюють: внутрішні, зовнішні, головні, провідні, другорядні, периферійні суперечності, що

взаємодоповнюють та водночас суперечать між собою. У Великій радянській енциклопедії суперечність окреслюється як «взаємодія протилежних, взаємовиключних сторін, тенденцій, явищ, які перебувають у внутрішній єдності, є взаємопроникаючими, що є джерелом саморуху, розвитку об'єктивного світу і пізнання» (Степанов, 2006, с.327). У тлумачному словнику стверджується, що суперечністю є «думка або положення, несумісне з іншим, неузгодженість у думках, висловлюваннях і вчинках, порушення логіки» (Шинкарук, 2002, с.322). У філософському словнику суперечність визначається як «особливого роду взаємодія між протилежностями, які є взаємопов'язаними та водночас суттєво різними, взаємовиключаючими сторонами, властивостями предмета. Стверджується, що існування суперечностей пов'язане з різноманітністю елементів єдиного цілого. Будь-яка розбіжність у його структурі означає появу суперечності» (Шинкарук, 2002, с.331). Таким чином, суперечностям є властивий універсальний характер вияву в явищах, процесах, предметах реального світу, боротьба та єдність сил, що протидіють одна одній. Суперечливі тенденції характеризуються взаємозв'язком на зразок антиномії, що передбачає єдність та поєднання цих тенденцій.

У контексті аналізу категорій інтеграції та дезінтеграції висвітлено поняття антиномії та антагонізму. У філософській енциклопедії (Шинкарук, 2002), великій радянській енциклопедії (Степанов, 2006) поняття «антагонізм» представлено як «суперництво, що характеризується боротьбою конкуруючих сил та тенденцій» (Шапар, 2007, с.59). У тлумачному словнику антагонізм визначається як «протистояння, протидія, протиборотство, протисила чи сила, яка породжена протилежною силою» (Шинкарук, 2002, с.89). У філософському словнику антиномія окреслена як – «форма існування і розвитку протиріччя в пізнанні: протиріччя, що утворюється двома судженнями (висновками, законами), кожне з яких визнається істинним» ... «суперечливі твердження про один і той самий об'єкт, які мають рівноправне обґрунтування, їх істинність та хибність не можна обґрунтувати в межах прийнятої парадигми» (Шинкарук, 2002, с.30). У

словнику термінів логіки антиномія окреслена як «протиріччя в твердженнях, що є однаково доведеними» (Петрушенко, 2009, с.46). Таким чином, поняття «антагонізм» означає суперечність, боротьбу конкуруючих тенденцій загалом. Антагонізм властивий полярностям, адже виражає суперництво між ними, боротьбу протилежних сил та тенденцій. Антиномія передбачає суперечність у твердженнях, які є рівноправними в обґрунтуванні, адже водночас різними за своєю сутністю. Антиномія властива суперечливим твердженням, які є однаково обґрунтованими.

Отже, аналіз понять закону єдності та боротьби протиріч дозволив з'ясувати сутність інтеграційно-дезінтеграційних процесів та ствердити, що їм властива єдність функціонування, в основу якої покладено різні, але внутрішньо пов'язані процеси протилежних явищ. Єдність та водночас суперечливість інтеграційно-дезінтеграційних процесів базується на взаємодії протилежностей, які з'являються одне з одного та є взаємозумовленими. Протилежні тенденції, процеси можуть заміщуватися, чергуватися та зіштовхуватися, проте не нівелювати одна одну, їм властиві антагонізм та взаємодія на зразок антиномії.

Звернімося до закону боротьби протилежностей, аналіз якого сприяло поглибленню розуміння інтеграційно-дезінтеграційних процесів у єдності їх функціонування та вияву. Сутність цього закону полягає у твердженні, що кожний об'єкт має в собі протилежності, які перебувають у нерозривній єдності взаємовиключних сторін, тенденцій, предметів та явищ, у внутрішній єдності і взаємопроникненні, є для особистості джерелом саморуху і розвитку. У філософському словнику окреслено характеристики закону єдності та боротьби протилежностей, як то: наявність двох єдиних протилежностей, які є діаметрально спрямованими за характеристиками та водночас мають схожість; конкурентну боротьбу протилежностей за максимальний вияв; єдність протилежностей; наявність однієї протилежності в іншій за максимальної вираженості якоїсь із них; зникнення одної протилежності зумовлює зникнення іншої; у боротьбі протилежності прагнуть до рівності вираження. У випадку

зникнення одної протилежності та, що залишається, створює із самої себе іншу протилежність – це закон природи. Протилежні процеси не можуть перебувати у постійній рівновазі – один із них обов'язково превалює (асиміляція – дисиміляція) (Шинкарук, 2002). Цей закон пояснює об'єктивний внутрішній енергетичний імператив будь-якого руху без зовнішніх детермінант він розкриває єдність різноманіття, через взаємопроникнення протилежностей. Отже, закон який передбачає універсальність боротьби протиріч та їх наявність у різних явищах та процесах.

Філософ стверджував: «... тому, що не рухається, – не мати спокою, що не в спокої – не мати руху ... спокій та рух єдині зі буттям» (Степанов, 2006, с.250). Він так пояснює феномен протилежностей у всесвіті: «... протилежності можуть стосуватися одного й того самого процесу, предмета існувати в одному і тому самому часі та співвідношенні» (Степанов, 2006, с.436). Близької позиції дотримувався Сократ, стверджуючи, що протилежність виникає з протилежності – це є законом природи. Він писав: «... протилежне виходить із протилежного, тільки коли з'являється щось йому суперечливе» (Степанов, 2006, с.70). Суперечність як основу існування всесвіту розглядав Геракліт, наголошуючи, що «... все абсолютне – суперечливе, а відтак і мінливе» (Петрушенко, 2009, с.58), а боротьба суперечностей є умовою руху історії та життя людства. Філософ писав, що одна протилежність є цінністю для іншої (холодне – гріється, гаряче – охолоджується, добро цінується на тлі зла), що світ створений із суперечностей, а їх боротьба визначає сенс будь якої речі та процесу.

Реальний світ складається з протилежностей, які мають різні начала: рухливе та інертне, холодне та тепле, світле та темне, кінцеве та нескінченне – наголошує Ф. Милетський. Він розглядає реальність як сукупність протилежних начал, згущення та розрідження, які безперервно змінюються і зумовлені різними станами одного і того самого явища. Усі протилежності незалежно від їх якісного змісту можуть раптово з'явитися та зникати, адже такий процес є безперервним. Схожої позиції

дотримувалися Анаксимандр та Піфігор, які наголошували, що світ базується на протилежностях, що виявляються у суперечностях (Шинкарук, 2002). Протилежності існують у феноменах, явищах, які мають різну валентність, але пов'язані між собою станами, відношенням до предмета тощо. Отже взаємодія протилежностей є основою будь-якого явища, виступає законом природи та всесвіту. Боротьба протилежностей є рушійною силою історії та розвитку людства. Протилежності можуть бути станами одного явища, безперервно змінюватися та переходити одна в одну.

Суперечності можуть інтегруватися, але не зникати, адже наявність одної зумовлює існування іншої. Інтеграція протилежностей можлива через їх боротьбу, що є джерелом розвитку особи. Геракліт твердив, що «... боротьба між протилежностями не закінчується перемогою якоїсь із сторін, адже є закон рівноваги, гармонії... У такій гармонії розчиняються зло та добро, скінченне та нескінченне» (Петрушенко, 2009, с.70). Таким чином, у філософії античності проблема боротьби та єдності протилежностей розглядалася як основа існування всесвіту, та розвитку індивіда. Стверджувалося, що протилежності та суперечності можуть раптово з'являтися та зникати, зумовлюватися різними станами одного явища. Суперечностями властиві процеси інтеграції розвитку та дезінтеграції – статички, що виявляється у постійній боротьбі, яка підпорядкована законом рівноваги.

Аналіз діалектичного підходу Г. Гегеля в контексті дослідження процесів інтеграції та дезінтеграції дозволяє стверджувати, що єдність протилежних елементів (розвитку – деградації, життя – смерті) створює їх суперечність. Суперечність, за Г. Гегелем, полягає у взаємозумовленості протилежних тенденцій, що є основою динаміки енергії та саморуху. За Г. Гегелем, суперечність передбачає динаміку, яка має свої стадії. Так, першою стадією є тотожність, яка водночас містить у собі відмінність, що реалізується через категорії різниці, заперечення, протилежності, розбіжності. Г. Гегель стверджував, що тотожність і відмінність є моментами цілого, ці процеси мають суперечливі тенденції, які безперервно взаємодіють між собою. Така взаємодія, породжує їхню різноспрямованість. Філософ

зазначає, що будь-який предмет, або явище містять у собі іншорідну складову, яка зумовлює внутрішню нестабільність та тенденцію до руйнування. Г. Гегель наголошував, що взаємодія протилежностей є виявом цієї розбіжності, вона виступає внутрішнім імпульсом, джерелом будь-якого руху і розвитку (Шинкарук, 2002). Близької позиції дотримувався Г. С. Батіщев, який стверджував, що закон єдності та боротьби протилежностей є законом природи та всесвіту. В світі не існує явищ, де б не виникали протилежні тенденції, вони поєднуються незалежно від суперечності відношення між ними. Останнє свідчить про те, що джерело руху енергії знаходиться в самому об'єкті та зумовлює його розвиток (Козирева, 2018, с.214). Таким чином, єдність та боротьба протилежності є законом функціонування природи, який також передбачає збереження енергії. Протилежності характеризуються взаємообумовленістю, єдністю, динамікою змін полюсів, що зумовлює внутрішній енергетичний імператив.

Учення про суперечливість буття також розвивав Н. Кузанський, який стверджував, що буття базується на різних протилежностях, співвіднесеність яких і визначає належність тим чи тим речам (Степанов, 2006). Н. Кузанський наголошує, що людина за своєю суттю є суперечливою, вона смертна відносно життя та безсмертна у вірі в Бога. Філософ пише: «... вищий (божественний) світ сповнений не тільки світлом, але й темрявою ... Процеси згорнутості (інтеграції) передують процесам розгорнутості (дезінтеграції) та всім тим протилежностям, які існують в світі» (Козирева, 2018, с.42). Близька до позначеної вище теорія виникнення суперечностей належить Дж. Бруно, який стверджував, що «суперечність є законом всесвіту, тому духовна та тілесна субстанції існують водночас» (Степанов, 2006, с.282). Дж. Толанд наголошує, що все перебуває в русі і в природі немає жодного елемента, що б перебував в абсолютному спокої. Близької позиції дотримувався Е. Кант, який зазначав, що «рух ніколи не припиняється ні цілком ні частково, якщо з ним не пов'язана сила, яка може викликати такий рух під час зупинки, але протилежна їй спрямуванню» (Шинкарук, 2002, с.281). Засоби розвитку, які використовує природа,

– це антагонізм, що актуалізує всі задатки індивіда. Під антагонізмом він розуміє загальний супротив, що постійно загрожує існуванню але водночас є стимулом життя. Антагонізм є однією з форм протиріччя, яка характеризується постійною боротьбою конкуруючих, сил тенденцій та напрямків (Шинкарук, 2002). Аналіз діалектичного підходу дозволяє констатувати, що для протиріччя характерна боротьба у всередині цілого, що виявляє стійкість об'єкта. Боротьба протиріч є абсолютною, це слугує нескінченності процесу колооберту життя. Протиріччя характеризується суперечливими тенденціями відносно до об'єкта та самого суб'єкта, що виявляється у відчуженні себе, неприйнятті та водночас егоїзмі тощо.

Єдність та боротьба протилежностей виражає взаємодію полярностей, нерозривний зв'язок у цілісному об'єкті. Діалектичним суперечностям властива універсальна гнучкість, до тотожності протиріч, вони не лежать на поверхні, а пов'язані з глибинною сутністю явища. У матеріалістичній діалектиці наголошується, що закон єдності та боротьби протилежностей є частковим виявом закону збереження енергії. У філософському словнику закон збереження енергії розкрито так: «закон природи, який полягає у тому, що енергія замкненої системи зберігається в часі. Енергія не може виникати із порожнечі та зникати в нікуди, вона може переходити з однієї форми в іншу» (Козирева, 2018, с.214). Провідну роль у законі збереження енергії відіграють процеси симетрії та асиметрії, які гармонізують співвідношення частин у цілому.

Проблему динаміки співвідношення енергії в цілісній системі представлено в китайській філософії. Аналіз цього підходу дозволить окреслити енергетичний ракурс інтеграційно-дезінтеграційних процесів. Поняття дуалізму в китайській філософії означає взаємодію та взаємопроникнення протилежних тенденцій. У філософських словниках дуалізм окреслено як вчення, яке передбачає матеріальну та духовну субстанцію рівноправними початками всесвіту. У концепції Лао-цзи перетворення предметів на власну протилежність є всезагальним явищем. Філософ зазначав, що перетворення на протилежність – це рух, що добро і зло існують водночас, взаємопроникають та заперечують себе. В кожному з існуючих процесів, закладено основу для перетворення на власну протилежність, що розкриває концепція Інь-ян. Концепція інь-ян окреслює явища природи, які складаються з двох протилежностей, що взаємодоповнюють одна одну та перебувають у стані динамічної рівноваги.

Лао-цзи стверджував, що всі явища у всесвіті базуються на протилежностях та їх єдності, що уособлює символ «Інь - ян»). Поняття «інь» та «ян» використовуються для опису взаємодоповнюючих одна одну протилежностей та ознак, а саме: день – ніч, активність - пасивність, сонце – місяць тощо.. Стверджується, що все у всесвіті, сповнене енергією руху (тепле, світле, рухливе, відкрите), характеризує ян; все, що перебуває у стані статичності (холодне, темне, концентроване, закрите) – інь. Наведені нижче символи презентують боротьбу протилежних начал, їх взаємозв'язок та взаємодоповнення..

Рис. 1. Інь-Ян у вигляді троянд

Рис. 2. Інь-Ян у вигляді єдності дня та ночі

Рис. 3. Інь-Ян боротьба жіночої сутності

На рис. 1. символ інь-ян зображено у вигляді розкритої та закритої троянди, на рис. 2. – протистояння дня та ночі, що відображає єдність та суперечність одного й того ж самого явища. На рис. 3 представлено суперечність в середині жінки, боротьбу темного (жіночого) та світлого (чоловічого) начал. Символ «Інь-ян» становить собою два боки одного процесу, та будь-якого вияву, що передбачає подальший внутрішній поділ на «Інь» та «Ян». Співвідношення «Інь» та «Ян» є відносним, вони постійно змінюються, залежно від закону трансформації (взаємообмеження, взаємозалежність, динамічна рівновага, взаємоперетворення). Як стверджувалося у філософській енциклопедії, «Інь» та «Ян» перебувають у динамічній рівновазі, яка передбачає нестійкість якостей предмета, вони є величиною, яка змінюється та може перетворитися на свою протилежність. Дао є універсальним началом всесвіту, воно не піддається руйнуванню, є кінцевою метою та встановлює рівновагу між «Інь» та «Ян».

Теорія п'яти елементів у філософії даосизму пояснює взаємодію різнорідних категорій навколишнього світу (дерево, вогонь, земля, метал, вода) через процеси активації, придушення-пригнічення, проти-пригнічення. Процес активації передбачає конструктивні явища – зростання, активність (вода активує дерево, земля – метал тощо). Такий процес, як пригнічення, є деструктивним і передбачає, що кожен з елементів відіграє роль пригніченого та водночас пригнічуючого. Ці процеси є невіддільними властивостями кожного елемента, які утворюють між собою стан балансу, координації процесів активації (Шинкарук, 2002). Таким чином, процеси активації, зростання, пригнічення та придушення, розпаду пов'язані з динамікою енергії. Такі процеси характерні для інтеграції та дезінтеграції, адже кожний з цих процесів під час порушення їх гармонії відіграє роль пригніченого та пригнічуючого.

На принципах «Інь-ян» базуються бойові мистецтва. Стверджується, що найвищою майстерністю бою є гармонія, рівновага протилежностей та їх розвиток. У китайській філософії існує принцип Гаутама, що передбачає теорію «середнього шляху» яка базується на твердженні, що

щастя полягає в сірості, яка перебуває між чорним та білим (Яценко, Глузман & Калашник, 2008). Елементи інь-ян є умовними, тому знак одного елемента може змінюватися на протилежний, що виражає закон переходу кількості в якість. Коли «Інь» або «Ян» досягають своєї межі, вони перетворюються на свою протилежність за принципом маятника.

У китайській філософії проблема протилежностей представлена через полярності – життя та смерть, темний та світлий начала всесвіту. В діалектиці “І Цзин” розглядалися протиріччя у світі природи та суспільства. Вони пояснюються результатом боротьби світлого та темного начал яким властиве взаємне притягіння та взаємні відчуження (Шинкарук, 2002). У стійкості та мінливості світу виявляються глобальні протилежності, що визначають буття суб'єкта. Особливістю протиріччя є суперечність у середині цілого, при цьому єдність протиріччя є виявом стійкості об'єкта. Таким чином, у китайській філософії стверджується, що в кожному явищі закладено основу для обернення на протилежність.

Співвідношення протилежностей є відносним, адже вони перебувають у динамічній єдності, де є взаємодоповнення, взаємозаміщення та безперервна боротьба. Гармонія протилежностей є основою цілісності особистості та розвитку

Висновки. Таким чином, на основі аналізу понять закону матеріалістичної діалектики систематизовано ознаки інтеграційно-дезінтеграційних процесів: універсальний характер, суперечність у межах цілого, взаємодоповнення без взаємного нівелювання, циклічність процесів, полярність і тотожність, статика і динаміка, симетрія і асиметрія. Аналіз цих понять дозволив визначити, що процесам інтеграції та дезінтеграції властива єдність різноспрямованих внутрішньо, але пов'язаних ознак; відносність гармонійного співвідношення протилежних тенденцій, суперечність усередині цілого (інтегрованого), що зумовлює подальший поділ на різноспрямовані процеси, взаємозаміщення один одного без взаємного нівелювання; антагоністична єдність та взаємодія в середині цілого на зразок антиномії.

Список використаних джерел

1. Петрушенко В. Л. (2009). Тлумачний словник основних філософських термінів. Львівська політехніка.
2. Козирєва Н. В. (2018). Словник-довідник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія». ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.
3. Степанов О.М. (2006). Психологічна енциклопедія. Від А до Я. Академвидав.
4. Шинкарук В. І. (2002). Філософський енциклопедичний словник: близько 2000 слів. Абрис.
5. Шинкарук В. І. (2003). Філософський енциклопедичний словник. Абрис.
6. Шапар В.Б. (2007). Сучасний тлумачний психологічний словник. Прапор.
7. Яценко Т. С., Глузман О. В., Калашник І. В. (2008). Глибинна психологія: діагностика та корекція тенденції до психологічної смерті. Навчальний посібник РВВ КГУ.

References

1. Petrushenko V. L. (2009). Tlumachnyi slovnyk osnovnykh filosofskykh [Explanatory dictionary of basic philosophical terms]. Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki. (in Ukrainian)
2. Kozyrieva N. V. (2018). Slovnyk-dovidnyk dlia pidhotovky do praktychnykh zaniat ta samostiinoi roboty z navchalnoi dystsypliny «Filosofia» [A reference dictionary for preparing for practical classes and independent work in the academic discipline "Philosophy"]. KhNUMH im. O. M. Beketova. (in Ukrainian)
3. Stepanov O.M. (2006). Psykholohichna encyklopedija. Vid A do Ja. [Psychological encyclopedia. From A to Z]. Akademvydav. (in Ukrainian)
4. Shynkaruk V. I. (2002). Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk : blyzko 2000 sliv. [Philosophical encyclopedic dictionary: about 2000 words.]. Abrys. (in Ukrainian).
5. Shynkaruk V. I. (2003). Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk za red. V. Shynkaruka. [Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk]. Abrys. (in Ukrainian).
6. Shapar V.B. (2007). Suchasnyj tlumachnyj psykholohichnyj slovnyk. [Modern explanatory psychological dictionary]. Prapor. (in Ukrainian).
7. Jacenko T. S., Ghlyzman O. V., Kalashnyk I. V. (2008). Ghlybynna psykholohija: diagnostyka ta korekcija tendenciji do psykholohichnoji smerti. [Depth psychology: diagnosis and correction of the tendency to psychological death]. Navchalnyj posibnyk. (in Ukrainian).

Summary

THE PROBLEM OF INTEGRATION AND DISINTEGRATION IN THE CONTEXT OF THE LAW OF MATERIALISTIC DIALECTIC

Kalashnik I. V. PhD in Psychology, associate professor, Cherkasy National University of Bohdan Khmelnytsky of Ukraine
Siryk I. V. PhD in Psychology, associate professor, Cherkasy National University of Bohdan Khmelnytsky of Ukraine

Introduction. *The problem of the struggle of opposites is the basis of the laws of materialist dialectics, through the prism of which the analysis of the processes of integration and disintegration will be carried out. This law reveals the internal repeated connection of phenomena, which determines their development, outlines a stable connection between repeated opposite phenomena. Opposites are defined as sides that are in an inseparable unity, mutually exclusive not only in different, but also in the same relation. The basic laws of materialist dialectics are as follows: the law of unity and struggle of opposites; the law of mutual transition of quantitative and qualitative changes; the law of negation of negation.*

Purpose. *revealing the features of the law of materialistic dialectics in the context of integration-disintegration processes.*

Methods. *analysis of scientific literature, synthesis, comparison and generalization.*

Originality. *The article is devoted to the review of scientific concepts regarding the problem of integration and disintegration in the philosophical sense. Attention is focused on the unity and contradictions of the processes of integration and disintegration. An analysis of the concepts of integration and disintegration is presented, as well as a systematization of their features is developed.*

The problem of integration and disintegration is presented in various scientific fields, one of which is philosophy. The analysis of integration-disintegration processes in the context of materialist dialectics demonstrates their leading place in the philosophical knowledge of the laws of nature. The process of integration is characterized by the combination of disparate elements, disintegration is the disintegration,

destruction of the whole into parts. These processes, along with the unity of their functioning, are characterized by contradictory findings.

Contradiction has a universal character, because in any phenomenon there is a system of interacting contradictions, where one of them expresses the struggle of internal forces (internal contradiction), and the other characterizes the relationship with the external world (external contradiction). It has been established that in philosophy the problem of integration and disintegration is presented through close concepts of materialist dialectics: oppositeness, polarity, contradiction, antinomy, antagonism. The analysis of the concepts of the law of unity and the struggle against contradictions made it possible to clarify the essence of integration-disintegration processes and to assert that they are characterized by the unity of functioning, which is based on different, but internally connected processes of opposite phenomena.

Conclusion. *Thus, based on the analysis of the concepts of the law of materialistic dialectics, the signs of integration-disintegration processes are systematized: universal character, contradiction within the boundaries of the whole, complementarity without mutual leveling, cyclical processes, polarity and identity, statics and dynamics, symmetry and asymmetry. The analysis of these concepts made it possible to determine that the processes of integration and disintegration are characterized by the unity of internally divergent, but connected features; the relativity of the harmonious ratio of opposite tendencies, the contradiction within the whole (integrated), which leads to further division into multidirectional processes, mutual substitution of each other without mutual leveling; antagonistic unity and interaction in the middle of the whole like an antinomy.*

Key words: *contradiction; materialist dialectic; the law of unity and struggle against contradictions; integration; disintegration.*

Концептуалізація – Калашник І.В.

Методологія – Сірик І.В.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

The authors declare that they have no conflict of interest.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 23.02.24.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 07.04.24.

© 2024. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.